

ПРЕГЛЕД ГЕОГРАФСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ – REVIEW

Др Милован Р. Пецељ:
ХЕРЦЕГОВАЧКЕ РУДИНЕ
– ПОЉА У КРШУ,
Завод за уџбенике и наставна
средства Р. Српске, Српско Сарајево,
2001. стр. 1-290.

Књига је монографско дело, у коме се на аналитичко-синтетички начин приказују физичко-географске карактеристике и одлике већег дијела, Источне Херцеговине с фокусом на Херцеговачке Рудине. Садржи шест поглавља која се комплементарно прожимају и чине концентрат ауторовог научног искуства са подручја физичке географије. То је заправо методолошки и структурни костур рада, који је изложен на 290 страница и праћен са 26 табела, 39 фотографија и 44 инструктивна прилога, који заједно монографском делу дају предоцбену контуру.

Каталог од 185 библиографских јединица, које су изложене на 13 страница обимна фондовска грађа, показују ауторову истраживачку сериозност са поља географије, метеорологије, геологије, хидрогеологије, екологије, просторног планирања... што принципијелно дефинише интердисциплинарну ширину.

Чињеница је да су Рудине својеврсна физичко-географска, геолошка, хидрогеолошка, еколошка, комуникацијска, урбанизацијска социоекономска и техногена целина, на којој

су се кроз историјску прошлост одвијали бројни процеси који су утицали на формирање данашње географске слике. На темељу анализе компонентна ландшафтног комплекса (геолошка грађа и тектонски склоп, геоморфолошки, климатолошки, хидролошки проблеми, педолошке и биогеографске карактеристике) представљена је цјеловито природна средина херцеговачких Рудина.

Предио Рудина је крајње негостољубив. Припада типичном холокарсту и за Цвијића је одавао утисак *окамењеног и узбурканог мора*. Цијела област Рудина је и раније била на периферији важних саобраћајница и представљала неразвијено подручје, које је гравитирало према Мостару као административном средишту Херцеговине. Херцеговачке Рудине су послје Дејтонског мира постале јужно крило Републике Српске.

Херцеговачке Рудине су по Др Миловану Пецељу јасно издиференцирана предiona цјелина у Источној Херцеговини, којој припада крашка површ са пољима у кршу: Дабарским, Фатничким, Планским, Љубињским, Љубомирским, Подосојем, (Билећким) и Убалачким. Површина поља у кршу, као најмаркантнијих морфолошких цјелина износи 59,8 км² што је 51,5% од укупне површине. Поред ових поља, која су непосредни задатак истраживања Рудинама припадају крашке површине

које опасују поља. Хипсометријски, поља припадају средњем низу, чије су равни између 400 и 600 м, и степеница су између ниске и високе Херцеговине, односно, између Хумнина и Површи и Брда. Сва поља како истиче др Милован Пецељ, имају динарски правац и уложена су између и на контакту навлака и позитивних морфоструктура. Рудине су типична крашка област, која је део велике области Спољних Динарида, што им одређује физиономију, као и низ проблема физичко-географске природе. Од сусједних области се разликује висином, литологијом, другачијом пластиком, климом, вегетацијоми начином живљења.

Уважавајући сва факта, др Милован Пецељ, закључује да је у настнку поља у кршу Рудина доминантна сила селективна ерозија водотока, док је "улога крашког процеса у стварању и проширивању подземних водоколлектора, дуж пукотина, које омогућују изношење еродираниог материјала". Он поља у кршу сматра полигенетским творевинама у чијем настанку су поред селективне ерозије и комплексне денудације имале и тектонске предиспозиције. Са морфоролошког аспекта, сва поља имају квартарно обиљежје. Благе зиме и топла љета чине климу у термичком смислу измјењено маритимном, док је на основу плувиометријских режима заступљен комбиновано-маритимно-континентални тип. Статистичком анализом др Милован Пецељ утврђује да су Берковићи мјесто са највећом годишеом сумом инсолације (2542,2 сата) у БиХ и једно од најсунчанијих мјеста у бившој Југославији.

На простору Херцеговачких Рудина др Милован Пецељ сагледава све противурјечности крашких терена, са манифестацијама подземне и надземне хидрографије. Ободни

делови су представљени углавном дубоко скрашћеним кречњацима и за њих је маркантна подземна хидрографија, док је за равни поља (флиш, доломит), карактеристична надземна хидрографија.

Без обзира што су Рудине оскудне површинским токовима, примају велике количине падавина, од 1600-2000 мм падавина годишње, а ободни дијелови преко 2000 мм. Поред понорница међу којима је највећа на свету, Требишњица, у хидрографском смислу, др. Милован Пецељ, даје катастар извора и врела, са посебним освртом на појаву подземне бифуракције у Фатничком пољу и појаве еставела у Дабарском пољу. Аутор је направио неколико вриједних спелеолошких проспекција које је картографски презентирао. Књига је заокружена педолошком и биогеографском анализом Рудина.

Аутор се у истраживањима ослањао како на опште гносеолошке методе спознаје, тако и на опште и посебне методе потребне за ову научну анализу, а затим методама које се користе у физичкој географији и геофизичким наукама. Поред теренских истраживања и посматрања, коришћене су методе анализе тематских карата, свестране анализе објављених и фондовских радова, климатско-метеоролошких статистичких података, квантитативних метода (мерење и бројање), посебно рељефних карата и аероснимака. Поред теренских и кабинетских услова коришћене су и лабораторијске методе за утврђивање физичко-географских узорака, посебно литолошких. У коначној фази систематизације аутор је класификацијом података и статистичком обрадом материјала дао картографску презентацију, од које посебно истичемо хидрогеолошку карту као синтезу.

Књига представља знатан научни допринос у разјашњењу бројних физичко-географских појава, проблема и процеса на простору Херцеговачких Рудина, као и њима сличних терена.

Јован Б. Петровић

Мирко Грчић - Љиљана Грчић:
МАЧВА, ШАБАЧКА
ПОСАВИНА И ПОЦЕРИНА,
Географски факултет Универзитета
у Београду, Београд 2002. год., 760,
стр.; Илустр: 24 цм, тираж 300.

Географска је наука, вјероватно на опште задовољство, прије свега, географа, богатија од ове године за једно ново, надасве вриједно, географско издање. Ради се, наиме, о импозантној географској студији која, с пуним правом то можемо рећи, пљени не само својом обимношћу и темељношћу већ и оригиналношћу, прије свега у приступу и комплексном научном сагледавању појава и процеса, веза и односа дате географске структуре унутар студијом третиране геопросторне цјелине.

Студија се, у просторном смислу бави, регионалном комплексношћу геопростора Мачве, Шабачке Посавине и Поцерине, као "добро индивидуалисане географске цјелине..." како наводе њени аутори, гдје се у свој сложености међусобних интеракција и инкорпорација природних и друштвених елемената генеришу бројни географски процеси. Проблеме савременог социјално-географског развоја ове регије аутори презентују кроз идентификацију и објашњења карактеристичних процеса (индустријализације, урбанизације, деаграризације, дерурализације...) различитих праваца и интензитета као и њиховом вишеструком просторно-посљедичном манифестаци-

јом. Сагледавање бројних и различитих географско структурних промјена извршено је кроз контекст компаративног аналитичко-синтетичког приступа у времену 1961. и 1991. године по предиионим реално постојећим индивидуалисаним физичко-географским цјелинама (Мачва, Шабачка Посавина, Поцерина), управно територијалним јединицама-општинама (Шабац, Богатић, Владимирци)! по катастарским општинама (насељима), те су изучаване појаве и процеси у овом обимном манускрипту вишеструко прожети и са хронолошко-хоролошког аспекта. Обими, вишегодишњим радом, сакупљени и обрађени емипиријски материјал зналачки је кориштен комбинованом примјеном различитих техника и метода (статистичко-математичких, графичко-картографских, квалитативно-квантитативних, индуктивних...) са датим ширим методолошким објашњењима код њихове конкретне примјене, што уз историјско-генетски и каузално-дијалектички приступ, овом раду обезбеђује атрибуте модерне комплексне научне студије. Савременим методолошко-методским приступом избјегнут је, превазиђени, али нажалост, још кориштени, сумативистички (фактографски) приступ у поимању и дескриптивном сагледавању простора. Неизбјежна, у овом случају, мултидисциплинарност приступа као једног од темељних параметара вредновања, посебно при аналитичко-синтезним обрадама појава и процеса у свој комплексности регионално географске пробелматике, чини једну од додатних вриједности ове научне монографије.

Текст студије консеквентно прате бројне оригиналне илустрације (151 карта од којих 140 оригиналних тематских карата, 68 оригиналних графика) представљене кроз 160

слика које уз 353 табеле чине, у том погледу, нумеристичку импозантност рада и говоре о несребично великом уложеном труду и времену његових аутора, као и свеукупној озбиљности овог научног подухвата. Цјелокупна материја студије је разврстана у 24 поглавља. Ради лакше презентације њене обимне грађе, подијелили смо је, условно, на пет великих цјелина: Природно-географска основа, Становништво, Насеља, Привреда и Културно-историјско наслеђе.

Послије обраде географског положаја, граница и административне подјеле, у раду третираног геопростора, прелази се на обраду (седам поглавља) његове природно-географске основе (геолошке, геоморфолошке, климатске, хидролошке, педолошке, биогеографске, еколошкогеографске). Аутори су у пуној мјери сагледали све релевантне природно-географске компоненте простора као и њихову улогу у друштвено-географској просторној валоризацији. У наредној цјелини, кроз два поглавља ("Становништво" и "Домаћинства"), аутори се баве природним и механичким кретањем становништва, промјеном у њиховој просторној и демографској структури, те структурама домаћинства и њиховим социоекономским одликама на основу којих је урађена и врло детаљна типологија насеља. Засебну цјелину и поглавље чине "Насеља" кроз чију се обраду уочава сва дивергентност демографских процеса, функционално-физиономска трансформација и поларизација. На крају је, на морфолошко-физиолошкој и функционалној основи, извршена њихова типологија. Следећа поглавља (њих 12) разматрају кретања и прилике у привреди. Посебна пажња и простор (372 странице) посвећени су аграрном простору и пољопривреди. Бројни кориштени методи у анализном

итичком приступу резултирали су научном синтезом у представљању комплексних социоеографских кретања и прилика на аграрном простору. Свестраном анализом обухваћена су пољопривредна газдинства и пољопривредно становништво по разним структурама, пољопривредне гране и њихова квалитативно-квантитативна структура, интензитет, правци, продуктивност, концентрација и специјализација пољопривредне производње, на основу чега слиједи и њена глобална оцјена. Индустрија као дјелатност и једна од компоненти у просторно-функционалној структури обрађиваног простора, сагледана је кроз факторе и правце развоја и размјештаја, као и матичну структуру. На крају су дате фазе развоја урбано-индустријске агломерације Шапца. Слиједе остале, у засебним поглављима обрђене, привредне дјелатности (занатство, саобраћај, трговина, туризам, култура са просвјетом и здравство). Посљедња цјелина (једно поглавље) је посвећена културно-историјском наслеђу, чиме је употпуњена свеобухватност, ове по свему, вриједне студије.

Овај, научно и библиографски добро фундирани рукопис (са више од петсто, у попису, кориштених библиографских јединица) није само једна комплексна, и темељно написана студија регионално-географског карактера, него, мало је казати, корак даље у погледу њене савремене концепције и приступу проучавања проблематике овог типа. Њено објављивање долази у вријеме када се наглашено осјећа недостатак литературе савремених регионалногеографских садржаја и уопшт видном кризом истраживања тог типа. Карактерише је вишеструка вриједност научног, стручног и опште образовног карактера, као и њено апликативно значење везано за привреду и

просторно планирање. Стога, студија о којој је ријеч, несумњиво треба да скрене пажњу географске, па и шире, научне јавности. На крају нам осатје још да се захвалимо ауторима на овом, одиста вриједном, несебично нам подареном, научном раду.

Миленко Живковић

**ГЕОГРАФСКА
ЕНЦИКЛОПЕДИЈА НАСЕЉА
СРБИЈЕ, књ. I, II, III и IV,
Географски факултет Универзитета
у Београду, "Агена" и "Стручна
књига", Београд, 2001-2002.**

После вишегодишњег, од почетка 1998. до 2002. године, и по свему судећи успешног рада током 2001. и 2002. објављене су четири књиге Географске енциклопедије насеља Србије, прве те врсте у Србији и српским земљама, које су израђене под руководством (руководилац пројекта, редактор, технички уредник и једанод аутора) проф. др Србољуба Ј. Стаменковића. Извесно је да она представља подухват који је у великој мери привукао пажњу, како научне и стручне јавности тако и широког круга других корисника и читалаца. У концепцијском погледу она представља теоријско-методолошки спој традиционалног (антропогеографског) и савременог географског приступа проучавања насеља, што је и наглашено у *Уводној речи* (С. Ђ. Стаменковић, стр. V-X прве књиге, где су детаљно образложени научни циљеви, друштвени задаци, теоријска полазишта, метод рада, композиција и друга важна питања за разумевање рада на енциклопедији, као и њених садржаја.

Неоспорно је да рад на енциклопедији представља једну од најсложенијих, најобимнијих и у организационом смислу веома разгранату научну

акцију, у којој су обрађена сва стална насеља - 6.155 (градска, мешовита и сеоска), и више од 1.000 привремених (сезонских, специфичних) насеља на територији Србије (централна Србија 4.239, Војводина 467 и Косово и Метохија 1.449 насеља), укључујући ту и београдске градске општине (делове Београда) које немају статус самосталних насеља (Стари град, Врачар, Савски венац, Палилула, Звездара, Нови Београд, Земун, Раковица, Чукарица и Вождовац) и нека насеља која су у новије време добила статус самосталних насеља, као што су: Оборњача код Бачке Тополе, Лединци код новог Сада, Стојковић код Урошевца и др. У њеној изради учествовало је више од 100 аутора из четири универзитетска и научна центра (Београд, Нови Сад, Приштина и Ниш) и више других установа (Урбанистички завод Београд, Урбанистички завод Нови Сад, Републички завод за статистику Србије у Београду, основне и средње школе и др.), различитих професионалних оријентација (географи, просторни планери, демографи, урбанисти, етнолози и др.).

Општи преглед енциклопедије
насеља

Књига	Број		
	аутора	одредница	илустрација
I	52	1.829	158
II	39	1.777	177
III	38	1.501	214
IV	33	1.055	131
Свега	162	6.162	680

Географска енциклопедија насеља, која представља опсежно и богато илустровано (планови насеља и делова насеља, скице основа старих градова, скице физиономске структуре насеља, фотографије, карте и

др.) научно дело, спада у ред азбучних (реалних, алфаветских). Насеља су, најпре, разврстана по азбучном редоследу општина (општинских центара), у форми административно-управних група, а потом, исто тако, и у оквиру сваке општине понаособ, где је на почетку дат садржајан табеларни приказ (укупно 190 табела) променена (од 1961. до 1991.) неких битних својстава (концентрација урбане популације, стопа природног прираштаја, стопа имиграције општа стопа активности) просторне организације мреже насеља.

Осим предговора, коришћених скраћеница и списка аутора, што су општи садржаји свих књига, свака од поменутих књига, у већој или мањој мери, представља заокружену целину. Из тих разлога приказаћемо их посебно.

књ. I (А - Ђ), стр. 1-ХП; 1-549

У овој књизи обрађена су насеља на територији 67 општина. И то: С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Ада* (5 насеља), М. Милинчић: *Александровац* (55 насеља), М. Мартиновић, С. Ђ. Стаменковић: *Алексинац* (72 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Алибунар* (10 насеља), И. Плавша: *Апатин* (5 насеља), З. Адамовић: *Аранђеловац* (19 насеља), М. Спасовски, М. Мартиновић: *Ариље* (22 насеља), М. Мартиновић: *Бабушница* (53 насеља), З. Милошевић, Н. Марковић, М. Јелић: *Баћина Башта* (36 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Н. Рафаиловић, М. Мартиновић: *Баточина* (12 насеља), Ђ. Ромелић: *Бач* (6 насеља), И. Плавша: *Бачка Паланка* (14 насеља), М. Нецел: *Бачка Топола* (23 насеља), И. Ромелић: *Бачки Петровац* (4 насеља), Н. Голубовић: *Бела Паланка* (46 насеља), Д. Шабић, В. Иконовић: *Бела Црква* (14 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Београд*, И. Бујаковић: *Барајево* (13 насеља), З.

Товановић, М. Мартиновић: *Вождовац* (4 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Врачар*, М. Јанчић: *Гроцка* (15 насеља), И. Динић: *Звездара*, И. Бузаковић, З. Јовановић: *Земун* (8 насеља), Ж. Миленковић: *Лазаревац* (34 насеља), Ж. Миленковић: *Младеновац* (22 насеља), Д. Перишић: *Нови Београд*, Ђ. Товановић, Д. Живковић: *Обреновац* (29 насеља), Ј. Динић: *Палилула* (7 насеља), М. Милинчић: *Раковија*, Б. Стојков, Љ. Шимић, Г. Гордић, В. Шећеров: *Савски Венац*, Ж. Миленковић: *Сопот* (17 насеља), Б. Стоков, Љ. Шимић, Г. Гордић, В. Шећеров: *Стари Град*, М. Милинчић: *Чукарија* (7 насеља), И. Ђуричић: *Беоцин* (8 насеља), И. Ромелић: *Бечеј* (5 насеља), М. Милинчић, Б. Лукић: *Блаце* (40 насеља), М. Гађић, З. Перишић: *Богатић* (14 насеља), Г. Јовић: *Боћник* (36 насеља), М. Велојић: *Бољевац* (20 насеља), Б. Тошић: *Бор* (14 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Б. Димић: *Босилеград* (37 насеља), М. Милинчић: *Брус* (58 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Бујановац* (59 насеља), Н. Рафаиловић, С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Валево* (78 насеља), М. Русић: *Варварин* (21 насеље), Б. Кљајић: *Велика Плана* (13 насеља), Б. Младеновић, Д. Јацановић: *Велико Градиште* (26 насеља), Б. Димић, С. Ђ. Стаменковић: *Витина* (43 насеља), М. А. Љешевић, М. Милинчић: *Владимирици* (29 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Владичин Хан* (51 насеље), М. Тодоровић: *Власотинце* (48 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Врање* (105 насеља), Р. Давидовић, С. Вујадиновић: *Врбас* (7 насеља), М. Милинчић: *Врњачка Бања* (14 насеља), И. Ромелић: *Вршац* (24 насеља), Ј. Чворо, М. Мартиновић: *Вучитрн* (67 насеља), М. Мартиновић: *Гајин Хан* (34 насеља), М. В. Радовановић: *Глоговац* (37 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић, Б. Димић: *Ѓњилане* (57 насе-

ља), Б. Младеновић, Д. Јацановић: *Голубац* (24 насеља), М. В. Радовановић: *Гора* (19 насеља), Б. Јаћимовић, М. Марковић, М. Ликић: *Горњи Милановац* (63 насеља), Ј. Радовановић: *Деспотовац* (33 насеља), Д. Тошић: *Дечани* (40 насеља), М. Владимирова: *Димитровград* (43 насеља), М. Мартиновић: *Дољевац* (16 насеља) и С. Кицошев, С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Ђаковица* (83 насеља).

кн. II (Ж - Љ) стр. 1-VIII; 1-514

Композицију друге књиге чини насеља у саставу 45 општина: Н. Ђурчић: *Жабал* (4 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Жабари* (15 насеља), Љ. Милковић: *Жагубија* (18 насеља), Д. Обрадовић: *Житиште* (12 насеља), М. Мартиновић, Н. Рафаиловић: *Житорађа* (30 насеља), М. Мартиновић, С. Ђ. Стаменковић, И. Декић: *Зајечар* (42 насеља), М. Милинчић: *Звечан* (35 насеља), Ј. Плавша: *Зрењанин* (22 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић, Ј. Радовановић: *Зубин Поток* (63 насеља), Д. Живковић, В. Станковић: *Ивањица* (48 насеља), Р. Давидовић: *Инђија* (11 насеља), Љ. Миљковић: *Ириг* (12 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Масловарић: *Исток* (50 насеља), С. Вујадиновић, Д. Шабић: *Загедит* (53 насеља), Н. Ђурчић: *Кањижа* (13 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Н. Рафаиловић: *Качаник* (42 насеља), Д. Обрадовић: *Кикинда* (10 насеља), М. Радовановић: *Кладово* (23 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић, М. Масловарић: *Клина* (64 насеља), И. Спасенић, С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Книп* (36 насеља), М. Велојић, П. Ђуровић: *Књажевац* (86 насеља), Ј. Ромелић: *Ковачица* (8 насеља), В. Иконовић: *Ковин* (10 насеља), И. Мисаиловић: *Косјерић* (27 насеља), С. Ђ. Стаменковић, И. Радовановић: *Косово Поље* (18 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Ж.

Томић, М. Мартиновић: *Косовска Каменица* (74 насеља), М. Бурсаћ, Д. Лукић: *Косовска Митровица* (49 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Н. Рафаиловић, З. Поповић: *Коцељева* (17 насеља), И. Спасенић: *Крагујевац* (57 насеља), И. Радовановић, С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Краљево* (92 насеља), М. Грујић: *Крупань* (23 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић, И. Филиповић: *Крушевац* (101 насеље), В. Стојановић: *Кула* (7 насеља), М. Мартиновић, С. Ђ. Стаменковић: *Куршумлија* (100 насеља), М. Бурсаћ, Д. Лукић, В. Марјановић: *Кучево* (26 насеља), М. Степић, Љ. Степић, С. Јанковић: *Лесковац* (19 насеља), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић: *Лапово* (2 насеља), Г. Јовић: *Лебане* (39 насеља), М. Милинчић: *Лепосавић* (71 насеље), С. Ђ. Стаменковић, М. Мартиновић, Б. Димић: *Лесковац* (144 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Н. Рафаиловић: *Липљан* (70 насеља), С. Грубачић, Ј. Илић, М. Мартиновић: *Лозница* (54 насеља), С. Басарић, З. Новичић: *Лучани* (36 насеља), Љ. Степић, М. Степић: *Лиг* (27 насеља) и Б. Спасојевић: *Љубовија* (27 насеља).

кн. III (М - Р), стр. 1-VIII 1Ч66

Садржај треће књиге обухвата насеља у склопу 42 општине: В. Бодиро-га: *Мајданпек* (14 насеља), М. Грујић: *Мали Зворник* (12 насеља), М. Бубало: *Мали Иђош* (3 насеља), Б. Младеновић, Д. Јацановић: *Мало Црниће* (19 насеља), Г. Јовић: *Медвеђа* (44 насеља), М. Мартиновић: *Мерошина* (26 насеља), Н. Рафаиловић: *Мионица* (36 насеља), С. Ђ. Стаменковић, И. Радовановић: *Неготин* (39 насеља), М. Мартиновић: *Ниш* (71 насеље), О. Маринковић, М. Павловић: *Нова Варош* (32 насеља), Д. Обрадовић: *Нова Црња* (6 насеља), Д. Обрадовић: *Нови Бечеј* (4 насеља), Д. Бајић: *Нови Кнежевац* (9

насеља), Д. Сочанац: *Нови Пазар* (99 насеља), Д. Дунчић, Б. Ристановић: *Нови Сад* (15 насеља), Б. Стојков: *Ново Брдо* (10 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Обилић* (18 насеља), Д. Шабић: *Опово* (4 насеља), С. Т. Стаменковић: *Ораховац* (55 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Н. Рафаиловић: *Осечина* (20 насеља), В. Стојановић: *Оиаци* (9 насеља), Б. Лукић, З. Жегарац: *Панчево* (10 насеља), Д. Лукић: *Парафин* (35 насеља), З. Радованлевић: *Петровац* (34 насеља), М. Масловарић, С. Т. Стаменковић, Н. Рафаиловић: *Лећ* (80 насеља), С. Ђурчић: *Пећинци* (15 насеља), С. М. Станковић: *Пират* (72 насеља), М. Бубало: *Пландиште* (14 насеља), М. Мартиновић: *Подујево* (78 насеља), Б. Младеновић, Д. Јацановић: *Пожаревац* (27 насеља), Д. Тошић: *Пожега* (42 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Прешев* (35 насеља), О. Маринковић: *Прибој* (33 насеља), М. В. Радовановић, С. Радовановић: *Призрен* (96 насеља), М. Фемић: *Пријеполје* (80 насеља), Ј. Чворо, М. Мартиновић: *Приштина* (46 насеља), В. Рудић: *Прокупље* (107 насеља), Б. Тошић: *Ражањ*, (23 насеља), И. Спасенић: *Рача* (18 насеља), М. Милинчић, М. Росић: *Рашка* (61 насеље), С. Вујадиновић: *Реко-вац* (32 насеља) и Б. Ристановић: *Рума* (17 насеља).

кн., IV (С - Ш), стр. 1-ХП; 1-416

У четвртој књизи енциклопедије обрађена су насеља 36 општина: С. Ђ. Стаменковић, М. Милинчић: *Свилајнац* (22 насеља), П. Голубовић: *Сврљиг* (39 насеља), С. Бесермењи: *Сента* (5 насеља), Ј. Плавша: *Сечањ* (11 насеља), С. Шаћировић: *Сјеница* (101 насеље), Б. Кљајић: *Смедерев* (27 насеља), Г. Анђелковић, Д. Шабић: *Смедеревска Паланка* (18 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Д. Р. Гатарић, М. Мартиновић: *Сокобања* (25 насеља), С. Ђурђић: *Сомбор* (16

насеља), С. Ђ. Стаменковић, Д. Р. Гатарић, М. Масловарић: *Србија* (50 насеља), П. Томић: *Србобран* (3 насеља), С. Бесермењи: *Сремска Митровица* (26 насеља), В. Станковић: *Сремски Карловци* (1 насеље), Ј. Ромелић: *Стара Пазова* (9 насеља), Ј. Динић, Д. Р. Гатарић: *Суботица* (19 насеља), М. Масловарић, М. Мартиновић, С. Ђ. Стаменковић, Д. Р. Гатарић: *Сува Река* (50 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Б. Димић: *Сурдулица* (41 насеље), С. Кицошев: *Темерин* (3 насеља), Б. Ристановић: *Тител* (6 насеља), М. Исаковић: *Топала* (31 насеље), М. Златановић, Б. Димић: *Трговиште* (35 насеља), М. Милинчић, Ј. Плавша: *Трстент* (51 насеље), С. Шаћировић: *Тутин* (93 насеља), Н. Живковић, М. Нагулић: *Ђићевац* (10 насеља), В. Никитовић: *Ђуприја* (16 насеља), М. Степић, Ј. Степић, С. Јанковић: *Уб* (38 насеља), Д. Тошић: *Ужице* (41 насеље), С. Николић: *Урошевац* (46 насеља), И. Бујаковић, М. Мартиновић, Д. Р. Гатарић: *Црна Трава* (25 насеља), Д. Тошић: *Чајетина* (24 насеља), С. Ђ. Стаменковић, Д. Р. Гатарић: *Чачак* (57 насеља), Д. Обрадовић: *Чока* (8 насеља), Д. Р. Гатарић: *Шабац* (52 насеља), Б. Ристановић: *Шид* (19 насеља), С. Ђ. Стаменковић: *Штимље* (22 насеља) и С. Николић: *Штрпце* (16 насеља). Уз то, на крају ове књиге, у форми посебних целина, дат је вишеструко користан Индекс насеља (Д. Р. Гатарић) и списак коришћене литературе и извора.

На основу изнетих чињеница, извесно је да Географска енциклопедија насеља Србије у великој мери елиминисе досадашњи дефицит научних географских знака о насељима. Она представља научно фундирано, систематизовано и свеобухватно географско дело енциклопедијског карактера, где су географским садржајима инкорпорирани чињенице из

сродних наука (историје, етнологије, културологије, демографије, економије и сл.). Верујемо да ће бити од непроцењиве користи за науку и различита подручја друштвене праксе (просторно планирање, урбанистичко планирање, рурално планирање, државна статистика итд.) и да ће својом оригиналношћу допринети бољитку науке и популаризацији географског аспекта проучавања насеља.

Драгица Р. Гатарих

Богдан Шмитран,
**ХРОНИКА ПОТКОЗАРСКОГ
СЕЛА ГРБАВЦИ,**

Српско просвјетно и културно
друштво "Просвјета" Градишка,
2002. г., стр. 436.; 24 цм, тираж 500.

Заступљеност мултидисциплинарности, као приступа, чини један од темељних параметара вредновања радова друштвене проблематике. Ако се при томе постигне примјерност стила излагања широком кругу конзумента писане ријечи добијамо интересантне и значајне радове, између осталог, и за подизање нивоа опште културе одређене средине. Управо, на овим страницама желимо да представимо такав један рад. У издању Српског просвјетног и културног друштва "Просвјета" из Градишке, захваљујући прије свега несебичности и ентузијазму г. Слободана Наградаћа-председника Друштва (великог прегаоца, научног, културног и политичког радника), ове је године (2002.) из штампе изашла опсежна монографија, под називом "Хроника поткозарског села Грбавци". Опште је познато да монографије општина и насеља уопште, у нас настају споро, те их, као таквих, има релативно мало. Монографија коју представљамо чини један од тих

раритета, творећи као и све монографије, управо она зрнца у националној историографији без којих је тешко створити општу синтетичку слику мозаика живота људи датих простора, што и чини њихову посебну вриједност.

Рукопис "Хроника поткозарског села Грбавци" за ове је просторе готово јединствена, студиозно урађена, монографија једног поткозарског села, ауторовог родног мјеста. Аутор је упорношћу страствених професионалних истраживача дуго прикупљао материјал (10-ак год.) користећи, поред архивске грађе и разних других бројних писаних извора, богата усмена предања из свога краја, живу риеч својих сељана и лична запажања и искуства као судионик једног временског периода обрађеног монографијом. Ова монографска хроника са етнолошким, историјским и антропо-социолошким елементима има одлике радова мултидисциплинарног карактера. Њоме су обухваћени бројни релевантни садржаји датог простора из којих се назиру процеси који, просторно и временски (од турског периода до 80-их година XX вијека), јасно одликавају физиономски, функционални и социјални преображај насеља, као и често, историјским (не)приликама условљене, трагичне судбине његовог становништва. Иако у фокусу збивања централно мјесто заузима једно насеље (Грбавци), у бити се кроз њега уочавају садржаји, појаве и процеси цијелог градишког Поткозарја, па и шире, што чини битну компоненту овога рада.

Текст монографије, поред уводног дијела и спискова Грбавчана у приказима на крају, има три велике тематске цјелине употпуњене са 70-ак фотографија.

У уводном дијелу се говори о географском положају и легендама

везаним за село. Као једну од драгоцености овог штива, у уводном дијелу, можемо издвојити наслов о поријеклу становништва у коме је интересантно презентована генеза грбавачких фамилија (родослов).

Прву тематску цјелину, садржајно најобухватнију, чине два велика поглавља: "Начин живота" и "Обичаји и вјеровања" која у својој основи представљају право богатство етнографје и вјеродостојности социјалних прилика. Вјерно и до у детаље се, у раније поменутом, дужем временском раздобљу и назначеном локалитету, описује начин живљења (привређивање, начин изградње куће и помоћних објеката, њихово уређење, ношња, исхрана, писменост, начини лијечења, положај жене, морал...) као и обичаји, вјеровања, обредни ритуали и поступци у одређеним животним приликама (фолклористика-игре, кола, пјесме-при разним скуповима, мобама, о козри, из НОР-а; забаве и игре при сјелима, чобанске и дјечије игре; празновјерице, мађије, привиђења, гатања-враџбине; обичаји и обреди код женидбе и удаје, порођаја, смрти, божићних и других црквених празника, крсних слава, пољопривредних радова – косидбе, жетве...). Аутор, наравно, није заборавио да наведе и бројне исказане народне мудрости и изреке овога краја.

Друга тематска цјелина је састављена од више поглавља (три). Посвећена је плитичко-економским приликама, бунама, ратовима и устанцима у вријеме владавине Турске, Аустро-угарске, периода Краљевине Југославије и Ослободилачког рата (1941-1945.). Аутор нам доста опширно, захваљујући расположивој прикупљеној грађи, описом и констатацијом општих прилика уз појединачне бројне конкретне примјере дочарава сву сложеност

друштвено-економских и тежину политичко-историјских прилика. Посебна пажња је посвећена временски блиском периоду II свјетског рата. Уз бројну архивску грађу, те захваљујући свједочанству непосредних судионика догађаја, личним свједочењима и виђењима самог аутора, као савременика, саучесника и активног партизанског борца козарских јединица, вјерно су догађаји из периода 1941-1945. као и козарске епопеје, у вртлогу фашистичког дивљања и незапамћених усташких прогона и покоља, преточени у мозаик чињеница о трагичним судбинама Грбавчана и цијелог православног Поткозарја.

Трећа тематска цјелина ове монографије, са три мања поглавља, се односи на послеријатни период, обнову и социјалистичку изградњу до 1980-е године. У трећем, накнадно дописаном поглављу, говори се о улози и учешћу мјештана Грабаваца у најновијем, Отаџбинском, рату и савременим друштвено-економским и политичким кретањима.

На крају овог занимљивог штива, у његовој петој цјелини- "Прикази", дати су спискови Грбавчана, учесника НОР-а (283), бораца разврстаних по различитим војним формацијама и јединицама, погинулих и убијених у току II свј. рата (306) и погинулих бораца у последњем рату (17). Укупно преко 1200 имена.

Ово интересантно написано и лако читљиво штиво, иако не чини потпуну научну монографску студију (што није ни био циљ аутора), не умањује ни мало његову, по већ раније поменути елементима (први дијелови текста, завичајно спознајну и општу културно-баштинску вриједност, као ни могућу апликативну. Аутор је овим рукописом даровао највише што је могао, трајан споменик родном мјесту и овом крају.

Миленко Живковић